

HISTORIJSKI RJEČNIK FILOZOFIJE (*Historisches Wörterbuch der Philosophie*) u redakciji Joachima Rittera i Karlfrieda Gründera. Izdavač Schwabe et Co. Verlag, Basel/Stuttgart. I sv. 1971, V sv. 1980.

Monumentalni filozofijski rječnik od kojega je do sada izašlo pet knjiga (predviđeno je za sada deset) a svaka ima tisuću do tisuću i petsto stupaca velikog leksikonskog formata — što predstavlja dvije do tri tisuće stranica običnog formata knjige — dan je eto za sada na upotrebu u polovici programiranog opsega. Po opsegu to je najveći povijesno-filozofijski rječnik u svjetskim relacijama, a po vrijednosti nesumnjivo najbolji. Kada upotrebljavam ova dva superlativna atributa, od kojih jedan izražava kvantitetu, a drugi kvalitetu, neka nitko ne pomišlja da je time izraženo reklamno pretjerivanje već činjenica i ocjena koja upozorava neupućenog (a to mogu biti samo oni kojima filozofija nije struka!) na ovo remek-djelo. Stručnjacima će pak već pri uvidu u ovo djelo te ocjene biti evidentne, jer će u njemu naći na znanstveno-kritički način obrađenu sveukupnu problematiku filozofijskog mišljenja i to u vidu povijesnog ali i sistematskog prikaza, a Rječnik je već do sada preko mnogobrojnih svjetskih stručnih recenzija doživio samo superlativne ocjene.

Kada sam prije otprilike četvrt stoljeća razgovarao u Münsteru s mojim prijateljem i kolegom, glavnim urednikom Rječnika, Joachimom Ritterom (poznat je i široj javnosti u nas jer je u biblioteci »Logos« izašlo njegovo djelo *Hegel i francuska revolucija*, 1967) rekao sam mu da pripremam izdanje prvog malog filozofijskog rječnika na hrvatskom jeziku. Ritter mi je tada pokazao svoj plan na preradbi najvećeg i dotad najboljeg njemačkog filozofskog rječnika, a to je Eislerov *Rječnik filozofskih pojmova* u tri knjige. Već tada Ritter je imao djelomično dotjeran novi vokabular, s nešto više od 5000 natuknica. U tim razgovorima uzajamno smo se čudili jedan drugome. On meni što se usuđujem s dvadesetak suradnika (a više ih u Hrvatskoj nisam mogao naći!) obraditi danas pa i mali filozofijski rječnik, a ja njemu što računa na više od 500 suradnika, a toliko filozofa nema cijela Evropa. Međutim on je uvrstio u svoj plan i mnoštvo suradnika čije struke graniče s filozofijom, pa tako već u 5. svesku Rječnika surađuje više od 950 suradnika iz više od 10 zemalja.

Eislerovim su se Rječnikom kao neminovnim pomagalom služili svi u svijetu, koji su se bavili filozofijom, a trebalo je pri tom da imaju uvid u povijesnu dokumentaciju razvitka svakoga filozofskog pojma.

Davno je već prošlo vrijeme Voltaireova načina (*Dictionnaire Philosophique* 1764) kada su se u obliku kratkih eseja — u Montaigneovu stilu — obrađivali »priručno za sve ljude« pojmovi filozofije, a time i svi osnovni pojmovi duhovne ljudske opstojnosti. Takav je »džepni rječnik« trebao da bude u to prosvjetiteljsko doba priručna informacija za svaku životnu priliku i za sve prosvijećene ljude. Voltaireov rječnik stvoren od jednoga čovjeka predstavlja zbir duhovitih, ciničkih, ali i duboko kritičkih no posve osobnih prikaza i primjedaba na »sva znanja i sanjarenja čovječanstva«. On je zbir blještavosti duha jednoga čovjeka. Voltaire je takvu »džepnu knjigu« napisao sam, a u prijevodu je u nas izdana u nakladi Matice srpske 1973. Uz taj Voltaireov rječnik valja svakako spomenuti i prvi njemački sistematski rječnik od J. G. Walcha koji je izašao pod naslovom *Filozofski leksikon* godine 1726.

Prošli su deceniji i stoljeća. U mnogih naroda izrađeni su filozofski rječnici, no po stručnoj vrijednosti najznačajniji je bio Eislerov *Rječnik filozofskih pojmova* koji je od god. 1899. do 1930. izašao četiri puta. On obrađuje filozofske pojmove no i granične pojmove, prvenstveno psihologije a uz to i sociologije, etnologije, biologije, pedagogije, matematike, jezikoslovlja, prava, povijesnih znanosti pa i teologije, a i drugih filozofiji relevantnih znanstvenih područja, od danih riječi do najznačajnijih varijacija njihova smisla u cjelokupnom povijesnom razvoju filozofskih dijaloza od početka evropskog filozofiranja. Cjelovotni Eislerov napor uložen je u izdanje toga rječnika i njegove nadopune kao i *Leksikona filozofa* (1912) u kojem su prikazani životi, djela i učenja filozofskih mislilaca uz bogate bibliografske podatke pa je poslužio kao pomagalo mnogim piscima povijesti filozofije. Njegov *Kant-Lexikon* do danas je najopširniji priručnik kod čitanja Kantove sveukupne (čak i rukopisne!) ostavštine, a da je aktualan i vrijedan pokazuje i činjenica, da je izdanje iz godine 1916. doživjelo novo izdanje 1972.

I to golemo klasično Eislerovo životno djelo poslužilo je Ritteru kao polazište za ostvarenje ideje nove sadržajno svestrano bogate enciklopedije filozofskih pojmova. Dakako, bio je uvjeren da danas to više ne može ostvariti jedan čovjek ni kad bi čitav život posvetio ostvarenju toga zadatka. A trebalo je da u to djelo uđe i sve bogatstvo suvremene filozofije i njenih graničnih disciplina, da on bude pouzdani svjedok povijesno-filozofske orijentacije i savjetnik u adekvatno-smislenoj upotrebi pojmova. Sam Ritter reče, da ovo djelo treba da »medijem pojmova i termina učini pristupačnom mnogostrukost u filozofiji postavljenih pitanja i stvaranja teorija«. Trebao je da klasično djelo Eislera što je moguće informativno potpunije, po

širini najšire a po kritičnosti najdublje, realizira sa suvremenih vidika.

Ovih izašlih pet svezaka već na ohrabrujući način pokazuje da su različiti filozofski pravci i filozofske škole zajedno s raznorodnim znanostima — usprkos mnogovrsnosti metoda, pitanja i stvaranja različitih teorija — danas kao i u prošlosti ispunjeni i nošeni mišlju o zajedništvu ljudske znanstvene svijesti.

Od prve Ritterove zamisli, a i poticaja koji je dao izdavač u Baselu (»Schwabe et CO«), prije gotovo 30 godina, preko planiranja i proširivanja zadataka i sabiranja suradnika, po kojima se ostvaruje djelo po principima suvremene *radne zajednice* bio je izašao deset godina nakon potpisa ugovora između nakladnika i urednika 1971. prvi svezak »proširenog Eislera« sa 700 suradnika, a danas ih imade, kako već spomenusmo, 950. Sama ta činjenica pokazuje da to nije rječnik nego enciklopedija, a bogatstvom građe predstavlja zapravo stotine i stotine kritičkih studijskih izlaganja s bogatim i svestranim citatima iz povijesno izmjenivane smislene sadržajnosti pojedinih termina. Djelo i nosi dopunjen Eislerov naslov »*Historijski rječnik filozofije*«, jer je upravo razrada te povijesne dimenzije osnovna. Silno su bogati i možemo reći iscrpni bibliografski podaci uz svaku natuknicu. Ta enciklopedijska građa pouzdano zamjenjuje čitave biblioteke knjiga. U svakom se pak prikazu pojma svagda otkrivaju otvorena pitanja i dani temeljni odgovori filozofije u njenom višetisućgodišnjem razvitku, a s gledanja danas prisutnih aktualnih filozofskih razgovora. Po toj enciklopediji oživljuje povijest pojmova u njihovoj dijalektičkoj povezanosti, a ujedno odražuje u prilozima raznovrsnih pravaca i škola, bogate raznovrsnosti suvremene filozofske misli. Dakako da je svagda izložen prikaz težišta i povijesnih prekretnica danih osnovnih problema filozofije, a sve na izvornoj dokumentaciji građe.

U prikazu svjetske povezanosti evropske filozofije s filozofijom Azije (tu sudjeluju uz filozofe i indolozi, kinolozi i japanolozi) te, dakako, s američkom filozofijom, otvaraju se horizonti svjetske filozofske misli. Što se pak tiče samih termina, oni koji su adekvatno neprevedivi na njemački jezik ostali su u drugim jezicima prvenstveno grčkom i latinskom, a kadgod i u živim jezicima. Npr. riječi kao: logos, horizam, desiderium naturale, elan vital, history of ideas i mnogi drugi.

Ova jedinstvena enciklopedija kao zbirka stotina i stotina zaokruženih samostalnih filozofskih studija i dokumentarnih cjelina bit će nesumnjivo velika pomoć svim radnicima na bilo kojem području filozofije. Kod svakoga nam rada treba sabrana građa iz tematike koju obrađujemo, bilo kao podsjetnik, bilo kao proširivač naše teme, pa će nam priručnost takvih svestrano

obrađenih tema biti najpouzdaniji i najbolji pomoćnik i suradnik u svakom našem pojedinančom radu na filozofskoj tematici.

Ovaj Ritterov rječnik (koji poslije Ritterove smrti /1974/ kao glavni urednik vodi prof. K. Grunder) nije kao Eislerov utemeljen na jednoj tada aktualnoj spoznajno-teorijskoj i psihološkoj viziji, koje je povijest antikvarni dodatak. U ovom je Rječniku povijesna građa dana kao aktualno izvorište danas otvorenih horizonata. A na tim horizontima vidimo sveukupno bogatstvo suvremenih strujanja, sve do matematičke logike, Bečkog kruga, egzistencijalizma, marksizma i dr.

U svojoj preciznoj obradi problema Rječnik postaje pouzdano sredstvo za razumijevanje i objašnjavanje ne samo povijesnih nego i sistematskih pitanja filozofije. No on nije samo rječnik filozofije nego i filozofiranje, koje se nigdje ne zaustavlja samo na filozofiji, jer ona i nema krutih granica prema znanstvenom mišljenju uopće. On je otvoreni leksikalni kompendijum, koji je kao kolektivni, kao timski rad nužno prekoračio područje filozofije u konvencionalnom smislu, no zato zadovoljava sveopći interes filozofskih i filozofsko-graničnih antiteza. A nema danas ni posve individualnog stvaraoca filozofa koji neće s interesom individualne teme uzeti taj Rječnik kao savjetnik i informator u drukčijim pristupima istoj temi i nalaziti kritičke poticaje za bogatiju obradu zadanih problema. U tom stručnom sigurnom pregledu opće filozofije i njenoj unutrašnjoj povezanosti i sveopćoj otvorenosti dano je suvremeno zainteresiranom istraživaču bogatstvo davne prošlosti i današnje aktualnosti vječnih filozofskih pitanja. Rječnik će ostati jednako neophodan i koristan početniku kao i stručnjaku, jer je u njemu sabrano bogatstvo od gotovo tisuću stručnjaka i njihovih specijalnih kritičkih uvida u zadane teme suvremene filozofske kulture i njezine baštine.

Uz svaki svezak dodan je na kraju popis obrađenih termina i popis svih autora, koji su u tom svesku surađivali, a i kratica koje u raspravama susrećemo, što će orijentaciono dobro poslužiti čitateljima. Nakon posljednjeg sveska bit će izdan sveopći indeks (Indexband) u kojem će se naći popis svih suradnika i svih članaka s međusobnim uputama, gdje se dotična tema nalazi u drugim prikazima, što će biti velika pomoć čitateljima.

Možemo zaključiti da se ovim Rječnikom — a zapravo bogatim filozofskom enciklopedijom — dobiva informacijsko izvorište i pomagalo za sve koji se danas u Evropi, a i izvan nje, bave filozofijom.

Vladimir FILIPOVIĆ